

„Nincs jobb dolog, mint egy készülő műben megtalálni azt, ami jó”

Beszélgetés Toldi Éva irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő, tanszékvezető egyetemi tanárral

Hatvanéves az Újvidéki Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke. Ebből az alkalomból Magyarország miniszterelnöke 2019. augusztus 20-án Kallós Zoltán Külhoni Magyarságért Díjjal jutalmazta az intézményt. A díjat a tanszék az anyanyelvitanár-, fordító- és újságíróképzés, valamint a tudományos kutatások és kiadványok megjelentetése területén végzett hat évtizedes tevékenységéért kapta, amivel nagymértékben hozzájárult a vajdasági magyar kulturális és szellemi utánpótlás biztosításához, egyúttal a térségben élő magyarok identitásának megőrzéséhez. A díjat Toldi Éva tanszékvezető vette át. Beszélgetésünket ennek apropóján indítjuk.

– *Újvidéken a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék 1959. október 21-én, Sinkó Ervin székfoglaló előadásával kezdte meg működését. Mit jelentett hatvan évvel ezelőtt, és mit jelent ma az ott élő magyarság számára a Magyar Tanszék? Vannak-e specifikus feladatai, amelyek megkülönböztetik más külföldi egyetemek magyar tanszékeitől?*

– Az újvidéki Magyar Tanszék a tizennégy karral rendelkező Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karán működik. Anyanyelvi tanszék, azaz a magyart nem idegen nyelvként, hanem anyanyelvként tanulják a diákok. Hatvan évvel ezelőtt azért alakult meg, hogy magyartanárokat képezzen. Időközben felmerült a gondolat, hogy a tanárok mellett kutatókat is ki kellene nevelni, egy sor teendő elvégzése ugyanis jellemzően helyi feladat. Például a Vajdaságban keletkezett irodalom történetének tanulmányozása, a délszláv–magyar kapcsolattörténet helyben sokkal eredményesebben kutatható, de a regionális nyelvi kérdések, a nyelvi attitűdök vizsgálatára is nálunk nyílik több lehetőség. Ma mindkettővel foglalkozunk. A tanrendet azonban már az új szükségletek-

nek megfelelően alakítottuk ki. A tantárgyakat úgy állítottuk össze, hogy a hallgatók újságírókként is dolgozhassanak, nemcsak a nyomtatott sajtóban, hanem a rádióban és a televízióban is. Ezenkívül lehetnek mű- vagy szakfordítók is. Az utóbbi különösen nagy kihívás, mert egy sor kultúraspecifikus kifejezésre kell megfelelő szavakat találni, amelyek elsősorban a magyar és szerb fogalmak, rendszerbeli eltérések következtében nem azonosak. Továbbá megismerkedhetnek a tolmácsolás alapjaival is. Lektorok, szerkesztők lehetnek lapoknál, kiadóknál. Menedzserként is elhelyezkedhetnek a művelődési élet minden területén, hiszen megismerhetik a kulturális élet résztvevőit, működési mechanizmusait. A tanszéken a hallgatóknak lehetőségük van könyvtárosi gyakorlatot végezni, ami előfeltétele annak, hogy okleveles könyvtárosként helyezkedhessenek el. Egy sor olyan munkát végezhetnek tehát tanulmányaik befejeztével, amelyek rendkívül fontosak ahhoz, hogy kulturális intézményeket működtessenek, amelyek jelentősen hozzájárulnak anyanyelvi kultúránk műveléséhez, sőt, nagy szavakat is merek mon-

dani: nélkülük nem maradhatna meg az itteni magyarság. Az eddig felsorolt szakmákban már az alaptudium befejezése után el lehet helyezkedni. Aki tanár szeretne lenni, annak a mesterképzést is be kell fejeznie. Doktori képzésre is lehetőség van nálunk, tehát ha valaki tudományos munkával szeretne foglalkozni, irodalmi vagy nyelvészeti kutatómunkát végeznie, arra is lehetősége van. Nemcsak tanári támogatást kaphat hozzá, hanem rendelkezésére áll egy több mint ötvenezer könyvből álló könyvtár is.

– *Magyart mint idegen nyelvet nem is lehet tanulni Újvidéken?*

– De igen. A tanszék tanárai más tanszékek hallgatóinak tartanak magyar mint idegen nyelv órákat, amely a többi világnyelvvel egyenrangúan választható tantárgy. Ezenkívül a felnőttképzés keretében, az esti órákban a lakosságnak is tartunk magyarórákat. Az érdeklődés igen nagy.

– *Lenne-e valami akadálya, hogy Újvidéken anyaországi hallgatók tanuljanak?*

– Mivel minden tantárgy magyar nyelven hallgatható, és Újvidéken is bolognai rendszerű oktatás folyik, nem látom semmi akadályt.

Még akkor sem, ha tudjuk, hogy a mi bolognai rendszerünk nem egészen azonos a magyarországgal. Nálunk az alapképzés négyéves, míg Magyarországon három. Viszont Magyarországon a mesterképzés kétéves, Újvidéken pedig egy. Az ötéves képzés elvégzése ugyanannyi kreditponttal jár mindkét országban, ebben nincs különbség. Azt tapasztaltuk, hogy az újvidéki okleveleket gond nélkül lehet honosítani Magyarországon.

– *Magyarországon nem lehet egyetemi oklevélhez jutni idegen nyelv-vizsga nélkül. Tudtommal Újvidéken ez nem jelent gondot. Vagy ott is hasonló a helyzet?*

– Nem, nálunk nem kell külön idegen nyelvi oklevelet szerezni ahhoz, hogy valaki megkapja az

egyetemi diplomáját. Nyelveket viszont kiválóan lehet tanulni, mind egyiket alapszinttől. A szerbet, a szlovákot, a románt és ruszint anyanyelvi szinten el lehet sajátítani – ilyen anyanyelvi tanszékek is működnek a bölcsészkaron –, és csak érdekességként mondom, hogy hindit is lehet tanulni. A különbség még az, hogy az anyaországi diákoknak tandíjat kell fizetniük, viszont bőségesen kárpótolja őket, hogy Újvidéken szállodai szinten felszerelt kollégium működik, amely rendkívül kedvező áron nyújt lakhatást. Külön kiemelném, hogy Erasmus+ csereprogramon keresztül egy-két félévet is el lehet tölteni Újvidéken, s hogy a város, különösen a külföldieknek, nagyon érdekes. Német ismerőseim mondták,

hogy milyen szerencsés vagyok, hogy Újvidéken lakom, ahol több kultúra találkozik, az élet is pezsgő, szinte már mediterrán hangulatú. Csak mi, őslakók emlékszünk a háborúba vonuló tankokra, a lebombázott hidakra, a csizmák véres nyomaira. A ma Újvidékre érkező fiatal ebből már nem lát semmit, és nem is tapasztal. Az újvidéki fiatalok többsége jól beszél angolul is. Más kérdés, hogy azért, mert a kivándorlás gondolata foglalkoztatja.

– *Azt olvastam egy friss kimutatásban, hogy naponta 143 ember hagyja el Szerbiát. Hogyan hat ez a hallgatói létszámra?*

– A tanszék hallgatóinak száma az utóbbi években drasztikusan fogyatkozik: négy éve huszonöt, három éve húszan, két éve tizenhatan, tavaly pedig mindössze tízen iratkoztak a tanszékre. Valódi mélyrepülés volt ez a tanszék életében. Egy évvel ezelőtt, amikor kineveztek tanszékvezetőnek, ezzel a helyzettel találtam magam szemben. Összehívtam a hallgatókat, és együtt gondolkodtunk, hogyan lehetne megismertetnünk magunkat azzal a társadalommal, amelynek az értelmiségi rétegét adjuk. Mert vannak jó mérnökeink, kiváló orvosaink, de az az igazság, hogy kisebbségi kultúránkban mindig is az irodalmárok, az írók, a humán tudományokban jeleskedők tudtak közösséget alkotni, és bármilyen fellengzősen hangozzék is: identitásunk megőrzéséhez is a nálunk képzett értelmiségi réteg tudott jelentősen hozzájárulni. A Magyar Tanszék mindig, már megalakulásakor is tudta, hogy jelentősége és szerepe túlmutat azon, hogy magyartanároknak ad oklevelet. Hallgatóink életkorukat meghazudtoló érett-

Szüleivel, 1966

séggel kezdeményeztek, innovatív ötleteik voltak, önállóan járták be a vajdasági iskolákat. Örömmel mondom, hogy jó kis csapat kovácsolódott össze ezáltal a tanszéken, jó munkahangulat alakult ki. A terepmunka érdekes tapasztalatokkal szolgált sokunk számára, érdemes volt kimozdulni, hallgatóink új tudást szereztek a valóságról, a közegről, amelyben élünk. Tudjuk, hogy nem mi fogjuk megállítani a kivándorlást, tény azonban, hogy a munkánk eredményes volt: a tavalyi tíz helyett idén huszonkét hallgató iratkozott be hozzánk, kitöltöttük a húszas állami keretet, és két önköltséges diákunk is lett, ami valóságos szenzációszámra ment. Nem mindegy, milyen tekintélyünk van a karon, ahol a tanszék működik, és kisebbségi tanszékként meg kell küzdenünk a helyünkért. De tények bizonyítják, hogy az elmúlt év munkája mindenki szemében nagy elismerést váltott ki, a tekintélyünk óriásit növekedett.

– *A tanszék mindig támogatta a kreatív alkotómunkát. Ennek egyik formája az is, hogy rendszeresen szervez irodalmi matinékat és nyilvános irodalomórákat. Kik jártak az elmúlt egy évben a tanszéken?*

– A kortárs magyar irodalom legkiválóbb alkotói, fordítói, elég csak Parti Nagy Lajos, Darvasi László, Térey János, Grecsó Krisztián, Háy János, Beck Zoltán, Csorna-Szabó András, Kukorelly Endre és Nádori Lidia nevét említenem.

– *Ezen a ponton, azt hiszem, nyugodtan elárulhatjuk az olvasóknak, hogy egyetemi csoporttársak voltunk a Magyar Tanszéken, de már középiskolás korunk óta ismerjük egymást. A Középiskolások Művészeti Vetélkedőjén találkoztunk, ahol én riporttal, te pedig*

A Középiskolások Művészeti Vetélkedőjén, 1978

kritikával szerepeltél, és két alkalommal is első helyezést értél el. Miről is írtál?

– Varga Zoltán *Hallgatás és Balázs Attila Cuniculus* című regényéről. Már akkor is meglehetősen öntörvényű ízlésem volt.

– *Egyik sem könnyű olvasmány. Ráadásul mindketten vajdasági szerzők. Honnan az érdeklődésed a vajdasági magyar irodalom iránt?*

– Abban az időben még élő kapcsolatunk lehetett az írókkal, telt házas irodalmi esteken találkozhattunk velük. És mondhatom, nem is voltunk szégyenlősek, kérdeztünk és ismerkedtünk. De bizonyára családi örökség is az érdeklődés: édesanyám magyartanár volt, édesapám pedig matematikusnak készült, de végül a topolyai könyvesbolt igazgatója lett, a halála előtt pedig az újvidéki Forum Ki-

adóház könyvterjesztő osztályát vezette. Úgyhogy a könyv nálunk jó barát volt. De egyáltalán nem támogatták a pályaválasztásom, pedig kisiskolás korom óta részt vettem irodalmi vetélkedőkön. Édesanyám azt szeretne volna, hogy orvos legyek, amiről hallani sem akartam, édesapám pedig, hogy könyvelő, azt meg egyáltalán nem tudtam elképzelni. Ráadásul az irodalmi ízlésünk sem volt azonos. Kamaszkoromban például egyáltalán nem értettem, mit lehet Adyban szeretni. Ma már tudom, és azt is, vannak olvasmányok, amelyekhez „érni” kell. Édesapám gyakran szervezett könyvbemutatókat a könyvesboltban, minden vajdasági író ismert személyesen. Az 1970-es évek vége ez, amikor a kisváros könyvesboltja értelmiségi találkozóhely is volt. Aki meg akarja is-

merni azt a világot, annak Juhász Erzsébet *Senki, sehol, soha* című novelláskötetét ajánlhatom, aki szintén topolyai volt, és a szövegei tele vannak elvarázsolt figurákkal. Nekem szabad bejárásom volt a Forum Kiadóházba nyolcéves korom óta, és a könyvesboltba is naponta benéztem. Vártam az új könyveket. Akkoriban zavartalan volt a magyarországi könyvek behozatala is. Ami érdekelt, azokat felírtam a hitelkartonomra, és hó végén kifizették a szüleim. Hacsak nem vittem túlzásba a dolgot, mert akkor összeszedték a könyveket, és a jó állapotban levőket egyszerűen visszavitték. Nem bántam, mert pár nap múlva újra hazavihettem őket, a könyvesboltos nénik a cinkostársaim voltak.

– *Amikor mi voltunk középiskolások, Jugoszláviában épp nem voltak gimnáziumok. Nem érezted ennek hátrányát?*

– Nyolcadik után a gimnázium épületébe jártunk, a gimnázium tanárai tanítottak bennünket a gimnáziumi tankönyvekből, csak másként nevezték. Akkoriban az a pártközpontú demagóg nézet uralkodott, hogy nem kell külön tehetséggondozás, nem kell értelmiségieket képezni, nem kell egyetemre felkészíteni a diákokat, mert a kétkezi munka is ugyanannyit ér, ezért a gimnáziumokat megszüntették. Annyira rövid és érthetetlen időszak volt ez, hogy általában középiskolaként vagy gimnáziumként szoktam feltüntetni a végzettségem, mert már a Vajdaságban sem tudják, mi volt az. A tizosztályos általános iskola után kétosztályos szakközépiskola következett. Topolyán szerencsére nyílt kulturológia szak, ahol nagyon jól éreztem magam, egyáltalán nem hiányzott a matematika és a fizika, cserébe

tanultunk újságírást, kommunikációelméletet, volt jó sok irodalomóránk, művelődéstörténetünk. És jött az iskolánkba egy furcsa tanár is, akit épp akkor menesztettek tanári állásából az Újvidéki Egyetemről, a neve talán ismerős az anyaországban is: Vajda Gábor. Azt tanította, amivel éppen foglalkozott, a kortárs magyar irodalmat. A kritikáirásra ő biztatott. Nekem előnyömmre vált ez az iskolarendszer, mert tovább akartam tanulni, és sokat olvashattam. Az osztálytársaim viszont, akik nem iratkoztak egyetemre, nem tudtak elhelyezkedni művelődésszervezőként, mert annyi művelődési ház nem volt.

– *Egyetemi éveid alatt is publikáltál.*

– Középiskolás voltam még, amikor Topolyáról rendszeresen leutaztam az újvidéki Ifjúsági Tribün rendezvényeire. Jó volt a közbiztonság, éjfélkor nyugodtan mászkálhattam egy kamaszlány az autóbusszállomás közelében, akkor indult az utolsó busz, éppem elértem. Az Új Symposion szerkesztőgárdájával is már megismerkedtem, és természetes volt, hogy ott akartam én is publikálni. Mint minden normális kamasz, én is írtam verseket, és Sziveri János kettőt meg is jelentetett belőlük. Nagyon kedveltem, jó csapatépítő volt, közösségi ember. Biztos voltam benne, hogy a versek csapnivalóak, és csak biztatásképpen közli őket. Ettől annyira elszégyelltem magam, hogy soha többé nem próbálkoztam versírással. Viszont egyetemista koromban ott tettem közzé Thomka Beáta biztatására a Mészöly Miklósról szóló dolgozatomat, és kritikákat is közöltem. Közben hosszú dolgozatokat olvastam be az Újvidéki Rádióban, akkoriban Tolnai Ottó

volt az *Elmélet, vita, gyakorlat* című műsor szerkesztője, emlékszem, egyszer Pilinszkyról olvastam vagy negyven percig.

– *Ennyi év távlatából úgy emlékszem, hogy te voltál a legokosabb az évfolyamunkon, a folyosói beszélgetések alkalmával időnként halkán elhangzott, hogy ez az Éva stréber, ő mindent elolvas, mindent tud. Vajon így volt-e?*

– A mi időnkben a legnagyobb szégyen volt strébernek lenni, törekedtem is rá, hogy ne nevezhesenek annak, minden diáksínyben benne voltam, de úgy látszik, mégsem sikerült maradéktalanul. Szerintem öt éves koromban kezdődött minden. Édesanyám tüdőbeteg volt, nem tudott hosszasan felolvasni, nekem viszont nem volt elég egy mese, kikönyörögtem, hogy tanítson meg olvasni. Sokáig nem akart velem foglalkozni, ellenkezett a korabeli pedagógiai elvekkel, mindig azt mondta, majd megtanulsz az iskolában. Egy évvel korábban is kezdtem az iskolát, mert nem akartam már óvodás lenni. Olvasástudományomat sikeresen lepleztem már elsős koromban is, nem szerettem volna ilyesmiben kitűnni, ugyanúgy szótagoltam, mint a többiek, erre világosan emlékszem. Szerettem olvasni, a vasárnapi kötelező rokonlátogatások idejére gyakran megjártam, beteg vagyok, hogy otthon maradhassak befejezni egy-egy könyvet. Középiskolás koromban pedig Vajda Gáborral végigolvastuk és -vitáztuk a magyar és a világirodalom alapműveit. A szüleim váltig emlegették, hogy ebből a szakmából nem lehet megélni, szegény maradok örök életemre. A szegény számomra azt jelentette, ahogy akkor éltünk: volt hol laknunk, volt mit ennünk, nyaranta két hetet a tengeren

A Kanizsai Íróábrában férjével, Kontra Ferencsel, 1986

töltöttünk. Ezzel én tökéletesen meg voltam elégedve. Ráadásul rájöttem, hogy ha bedolgozom a helyi lapnak, még tiszteletdíjat is kapok. Nyaranta egy hónapot dolgoztam a Topolya és Környéke című regionális újságnál. Első cikkem címének ezt adta a szerkesztő: *Kenyércsata*. Mert kiküldtek megnézni, hogyan halad az aratás. A pénzre nem volt szükségem alapvetően, de annak a gondolatára, hogy igenis meg tudok élni, méghozzá írásból, arra igen. A topolyai rádióban irodalmi rovatom volt, a 7 Nap című, akkoriban ötvenezer példányban megjelenő családi lapba is rendszeresen írtam könyvismertetőket. Talán ezért volt, hogy amikor egyetemre kerültem, én már abszolváltam a kötelező olvasmányanyagot. Ezért aztán megengedhettem magamnak azt a

luxust, hogy végigolvassam *A karthausit*, meg Szilágyi István *Kőhull apadó kútba* című regényét is, sőt, hogy szakdolgozatot Birkás Endre kisregényeiből írjak, akiről abban az időben igen keveset lehetett hallani. Nem gondoltam, hogy valaki is számon tartja majd, amit akkor írtam. Aztán most sorra fedezem fel a bibliográfiákban a szinte még gyerekként írt ismertetőimet. Az pedig külön felvillanyozott, hogy nemrégiben egy tekintélyes irodalomtörténész kifejtette, mennyire nem ért egyet az egyik meglátásommal – amelyet egyébként tizenhét éves koromban írtam le.

– *Egyetemi okleveled megszerzése után a Híd szerkesztőségében kezdted dolgozni.*

– Mivel édesapám korán meghalt, egyetemistaként ösztöndíjat kaptam a Forum Könyvkiadótól,

minden nyáron egy hónapot gyakornokoskodtam, majd fel is vettek dolgozni, segédszerkesztő-gyakornok lettem. A munkakönyvemben Bányai János szerepel első munkaadómként, ő volt akkor a főszerkesztője a Forum Könyvkiadónak, amely a Híd folyóirat kiadója is volt. A Híd főszerkesztője Bori Imre volt, mellette és vele szerkesztettem a Hidat kerekén tizenöt évig.

– *De a Hídba csupa elismert nagyság írt akkoriban! Az Új Szimposion a fiatalok folyóirata, az Üzenet a szabadkaiaké volt, a Hídba csupa tekintélyes, már befutott író írt. Komolyan vettek egyáltalán?*

– Ma is furcsállom, hogy igen, nagyon is komolyan vettek. És a szerkesztőségben is komoly feladatokat kaptam. Nem fogom elfelejteni soha, hogy felvettek dolgozni,

a kiadó munkatársai pedig elutaztak a frankfurti könyvvásárra. Teljesen egyedül voltam, és el kellett készítenem a folyóiratszámot. Ez még az ólomszedés ideje volt, tartani kellett a kapcsolatot a nyomdával. A nyomdászok érdekes emberek voltak, minden munkafázist kipróbálhattam, de a szedőgéphez nem engedtek odaülni. Még emlékszem, amikor sürgős munkájuk volt, milyen gyorsan kapkodták a forró ólomsorokat, és hogyan kötötték össze az oldalt. A klisévár is külön világ volt. Tényleg az alaptól kezdtem a könyvkészítés szakmáját. Akkor még volt kitől tanulni, szerettem a nyomdai munkások világát.

– *Hogyan lettél segédszerkesztő-gyakornokból szerkesztő? Lehet a szerkesztést tanulni?*

– Érdekes kérdés, hogyan válik valaki szerkesztővé. Úgy, hogy figyel, nézi, hogyan csinálják idősebb, tapasztaltabb kollégái. A szerkesztés tapasztalati munka. A könyvés folyóirat-készítésnek vannak szabályai, de hogy az emberekhez hogyan kell közelíteni, azt nem lehet szabályokba foglalni. Én még láttam tapasztalt szerkesztőket dolgozni. Néha kicsit sajnálom a mai fiatalokat, hogy nekik nem volt kitől tanulniuk. Amikor Bori Imrét megismertem, már idős, jovialis úriember volt. Megharcolta a magárcát az avantgárd létjogosultságának bizonyítására, és távolról sem volt kizárólagos. Az ő példáján láttam, hogy nem kell mások véleményét elfogadni, csak a saját magam által felfedezett irodalmi kánon lesz érvényes. Az irodalomnak csak akkor lesz számomra értelme, ha magam fedezhetem fel az értékeit. Nincs jobb dolog, mint egy készülő műben megtalálni azt, ami jó. Borinak mindig kiváló öt-

letei voltak, és szívesen osztotta meg másokkal, szeretett feladatokat adni. Ha valamit sajnálok, az az, hogy nem írtam sokkal többet abban az időben, nem hallgattam rá. Úgy gondoltam, nem illik abban a lapban sokat publikálni, amelyet magam szerkeszték. Azt hittem, ez a pozíciómmal való visszaélés lenne. Mivel a Híd és a Forum Könyvkiadó összetartoztak, egyre több feladatom lett a könyvkészítés területén is. Ma már úgy gondolom, el voltam kényeztetve. A kortársaim könyveit szerkesztettem, rám bízta az elsőkötetések sorozatát. Nagy szellemi kihívás volt egy-egy könyv elkészítése, megbeszélése. Beszédes István, Bozsik Péter, Fenyvesi Ottó, Koncz István, Tari István, Domonkos István, Végel László köteteinek gondozása közel hozott a szerzőkhöz. Egyetemi tanáraink könyveit is szerkesztettem. Nem számoltam meg pontosan, de mintegy százötven könyvet jegyezek szerkesztőként. Ne feledjük, hogy akkoriban a szépirodalom ezer-kétezer példányban jelent meg a Vajdaságban, amire ma már nosztalgiával gondolunk. Úgy hiszem, kiváló írók között, jó szövegek társaságában voltam akkoriban.

– *És nem hagytad abba a tanulmányaidat sem.*

– Nálunk abban az időben úgynevezett magiszteri fokozatot szerezhettek az, aki befejezte a két éves kurzust. Nagyon hasonlított a mai doktori stúdiumra. Olyan jeles tanárok tanítottak, mint Németh G. Béla és Petőfi Sándor János. Meg persze Bori Imre, akitől egy egyedi szövegolvasási technikát sajátítottunk el. Nem értek még el hozzánk az amerikai irodalomelméleti iskolák, nem tudtuk, mi a close reading, de mi már a szoros

olvasást gyakoroltuk nála. Magiszteriumi dolgozatom egy kismonográfia lett Herceg Jánosról. Vajdasági vonatkozásban kicsit rendhagyó munka, mert írói életrajzot is tartalmaz, sőt fényképeket is. Nálunk valamiféle szemérmesség uralkodott, felesleges hivalkodásnak számított a fotók megjelentetése. Tulajdonképpen azzal, hogy Herceg János életművét választottam feldolgozásra, az akkori vajdasági irodalmi kánonnal szembehelyezkedtem. Az Új Symposion neoavantgárd hagyománya volt a főszó, de engem nagyon érdekelt az a másik vonulat is, amely mindig is megvolt irodalmunkban, de soha nem kapott elég teret, elismerést. Kezdetben csak a szembehelyezkedés gesztusa érdekelt, aztán rájöttem, hogy valóban vannak értékei ennek az opusnak. Egy nagy volumenű, termékeny, művelt író, akit polgárnak könyveltek el, sőt gyakran kispolgárnak, ravasz módon írja meg az első világháborús eseményeket, majd a második világháború utáni változásokat. Mindent bevon valami nosztalgikus mázzal, de azért kimondja, ami kikívánkozik belőle a kisebbségi sorssal és a rezsimmel meg az irodalompolitikával kapcsolatban. Ez a kis könyv lett máig a legtöbbet idézett munkám. Második könyvem, az „Összetartozó neszek” poétikus címet viseli, egy idézet Parti Nagy Lajostól. Tanulmányokat, kritikákat, esszéket tartalmaz a vajdasági és az egyetemes magyar irodalomból. A következő könyvem Pécsi Györgyi jóvoltából a Felsőmagyarország Kiadónál jelent meg *Egyetlen történeteink* címmel, amely újabb horizontot nyitott számomra.

– *Sikeres szerkesztő voltál, sőt, a Forum Könyvkiadó igazgatója.*

Miért döntöttél úgy, hogy otthagyd, és a belgrádi Tankönyvkiadó Intézetnél folytatod a munkád?

– A kisebbségi sors velejárója és nyomora is, hogy munkába állunk egy intézményben, és mivel nincs mozgástér, onnan is megyünk nyugdíjba. Ezt én nem akartam. Másrészt túlságosan azonosultam a Forum Könyvkiadóval, ahol dolgoztam, és minden könyvvel, amelyet szerkesztettem. Szerettem volna távolságot tartani. És többet írni vajdasági könyvekről. Amíg én szerkesztettem őket, nem lett volna etikus sem dicsérni, sem elmarasztalni őket. Aztán mégsem így lett. A tankönyvkiadóban olyan kihívások vártak, amelyek felülírtak minden tervet. Bekerültem egy multikulturális közösségbe, ahol szlovák, román, ruszin, szerb tankönyvszerkesztők dolgoztak, nehéz volt az átállás, ugyanakkor érdekes is megtapasztalni egy más világot, más mentalitást. A szerb mellett tudok valamennyire németül is. Akkor tanultam meg, amikor nálunk kitört a háború. A propaganda akkora volt, hogy egyszerűen nem lehetett bekapcsolni a tévét, uszítás és agy mosás fogadott mindenhol. Beszereztünk egy szatellit antennát, és elkezdtük a német tévécsatornákat nézni. Korábban nem gondoltam, hogy így is lehet nyelvet tanulni, de végül már valóban jól ment a dolog. Azt se felejtjük el persze, hogy a háború tíz évig tartott, jutott idő a gyakorlásra. Tény, az olvasás mellett a blód Derrick és a Tatort nyújtott némi kikapcsolódást, ezeket nézve tanultam meg németül. Viccesen szoktam mondani, hogy még ma is ebben a témakörben a legjobb a szókincsem: a megfojt, leszúr, felakaszt és szinonimái jutnak eszembe legkönnyebben. Közvetlenül a

Bori Imrével az Ünnepi Könyvhéten, 1989

háború után kerültem a tankönyvkiadóba, ahol végre nem irigyeltek azért, amit tudtam, nem gáncsolnak, viszont a végsőkig kihasználtak. Tanszereket szereztek be és forgalmaztak, és szükség volt arra, hogy tolmácsoljak és fordítsak magyarból és németből. Ennek fejében viszont majd' minden európai tanszerkiállításra vittek magukkal. Azokban az években biztosan nem jutottam volna el Genfbe, Zürichbe, Nürnbergbe, Bécsbe, Strasbourgba... Megismertem az egész német nyelvterület tankönyvkiátlátát, és mivel a hosszú miloševići rezsim után éppen akkor volt az első tankönyvreform, magam találhattam ki az egész anyanyelvi tankönyvsorozat koncepcióját. Óriási kihívás volt, de embertelenül nehéz munka, ketten voltunk tankönyvszerkesztők, és minden tárgyból új könyvet kellett készíteni.

– Ezért mentél át az egyetemre dolgozni?

– Időközben megszereztem a doktori fokozatot. A kortárs történelmi regényről írtam a dolgozatom, amelyet némileg átdolgozott formában *A múltreprezentáció lehetőségei* címmel jelentettem meg. Háy János, Darvasi László, Márton László, Láng Zsolt és Szilágyi István regényeiről írtam. Amikor megjelent, akkor tudatosult bennem a kisebbségi élet minden keserősége. Valaki elkezd foglalkozni egy témával, és kiderül, hogy nem támaszkodhat senkinek a segítségére, teljesen magára van utalva. Akkorra már Bori Imre meghalt, akinek a véleményére mindig számíthattam. A Magyar Tanszék megalapításának 60. évfordulóján Bori Imre-émlékkonferenciát rendeztünk, amelyre jeles tudósokat hívtunk meg az egész Kárpát-medencéből és az egykori Jugoszlávia utódállamaiból. Hat ország harmincegy kutatója mondta el a véleményét Bori Imre munkásságáról, és számolt be azokról a kutatási te-

A Lipcei Könyvvásáron Melinda Nadj Abonyival, Dalos Györggyel és Tolnai Ottóval, 2011

A Kallós Zoltán Külhoni Magyarágért Díjat Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes adta át az Országházban, 2019

rületekről, amelyek az övével párhuzamba állíthatók. Itt volt Angyalosi Gergely, Balázs Imre József, Bence Erika, Csányi Erzsébet, Cseh Zoltán, Deczki Sarolta, Egyed Emese, Faragó Kornélia, Földes Györgyi, Gintli Tibor, Harkai Vass Éva, Hász-Fehér Katalin, Horváth Kornélia, Ispánovics Csapó Julianna, Kappanyos András, Ladányi István, Marko Čudić, Medve A. Zoltán, Mikola Gyöngyi, Novák Anikó, Papp Ágnes Klára, Polgár Anikó, Rudaš Jutka, Szilágyi Márton, Tapodi Zsuzsa, Thomka Beáta, Utasi Csilla, Vallasek Júlia, Virág Zoltán, Z. Varga Zoltán és jómagam. Az előadásokat 2020 elején a Hungarológiai Közlemények című tanszéki tudományos folyóiratban tesszük közzé, amelynek a főszerkesztője vagyok. A Magyar Tanszék történetének ez volt a legnagyobb tudományos konferenciája.

– *Úgy tűnik, még mindig a vajdasági magyar irodalom érdekel leginkább...*

– *Önértésváltozatok, identitás-tapasztalatok* című kötetemben még nem távolodtam el túlságosan azoktól a kérdésektől, amelyek koráb-

ban is érdekelték. A következő kulcsszavakkal jellemezhető ez a törekvés: identitás, önértelmezés, múltreprezentáció. Az ezredforduló magyar és vajdasági magyar történelmi regénye nem más, mint a már meglévő – irodalmi és történelmi – narratívák újraírása, ezért az intertextualitás alakzatait vetítem rá a vizsgált korpuszra, a palimpszeszt poétikai megjelenésmódjaként vizsgálva mind a prózai, mind a lírai alkotásokat. A vajdasági magyar irodalom történetének kutatása kiemelten fontos területe tudományos érdeklődésemnek, de eközben a vajdasági magyar irodalom kereteinek megváltozását és újfajta megközelítéseit keresem, amelyek nem elhatárolják, hanem rizomatikusan összekapcsolják a térség irodalmát a magyarországi irodalmi áramlatokkal.

– *A magyar mellett angol, német, lengyel, szerb és horvát nyelven jelentek meg tanulmányaid a vajdasági magyar irodalomról, olyan nagy tekintélyű tudományos folyóiratokban, amelyek a Thomson-Reuters A&HCI listán is szerepelnek. Tanulmányaid idézetsége az*

egész magyar nyelvterületen regisztrálható, emellett angol, lengyel és szerb hivatkozásokat is találunk, ami irodalmunk ismertségét és elismertségét is növeli.

– Ezért kaptam meg a Vajdasági Magyar Akadémiai Tanács Aranybagoly Díját 2017-ben, ami további ösztönzést jelent a számomra. A huszonegyedik század a migráció jelentőségét alakította át térségünkben is, ezért úgy gondolom, az idegenség és identitásvesztés aktuális létproblémájának és irodalmi láttatásának vizsgálata fontos feladat. Manapság a többes kötődésű, többes identitású szerzőkkel foglalkozom, akik közül különösen kedvelem Melinda Nadj Abonyit, Terézia Morát és másokat. De többes kötődésű szerzőt magyar-szerb viszonylatban is lehet találni, a régiek közül Aleksandar Tišma, a mai irodalomból pedig Oto Horvat írásai foglalkoztatnak. A nem magyar nyelven létesülő magyar irodalom problémája foglalkoztat, valamint az, hogy egy más nyelvű irodalomban hogyan jelennek meg a magyar irodalmi és kulturális utalások.

Grajlah Emma